

Kieffer-Kostanecka, Maria

Następcy wojewodów płockich w okresie zaborów (1793-1918)

Notatki Płockie 21/2-85, 24-28

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NASTĘPCY WOJEWODÓW PŁOCKICH W OKRESIE ZABORÓW (1793–1918)

W związku z historyczną decyzją przywrócenia z dniem 1 czerwca 1975 r. — po 56 latach przerwy — województwa płockiego w nowych granicach w ramach zmienionego podziału administracyjnego naszego państwa — Towarzystwo Naukowe Płockie podjęło inicjatywę opublikowania serii prac, związanych z powyższym wydarzeniem. M. in. w kwartalniku Towarzystwa „Notatki Płockie” ukazały się następujące artykuły:

- 1) Marian Chudzyński: Dawne i nowe województwo płockie. „Not. Pł.” 1975 nr 3/82 s. 3-13
- 2) Jakub Chojnacki: Herb dawnego województwa płockiego. „Not. Pł.” 1975 nr 3/82 s. 19 — 20,
- 3) Jakub Chojnacki: Wojewodowie płoccy od XII wieku do 1793 r. „Not. Pł.” 1975 nr 4/83 str. 16—19.

Jako dalszy ciąg tych artykułów można nazskicować dzieje byłego województwa płockiego, istniejącego później w ramach zmieniających się granic i podziałów administracyjnych oraz jego zwierzchników w ciągu XIX wieku i początku XX w. — aż do ogłoszenia aktu z dn. 2 sierpnia 1919 r. z mocy którego Płock utracił status miasta wojewódzkiego.

Jak wiadomo, dawne województwo płockie, obejmujące Ziemię Płocką i Zawkrzeńską — pod koniec XVIII w. składało się z 8 powiatów: płockiego, bielskiego, racińskiego, płońskiego, sierpeckiego, mławskiego, szreńskiego, niedźworskiego. Było najmniejsze z województw na Mazowszu: liczyło 4200 km². Jego tereny, obficie zalesione, leżały na prawym brzegu Wisły i dalej na północ i wschód. Rzeka była sztuczną granicą, a Płock, leżący na wysokiej skarpie, z Radziwiem na niskim, przeciwnym brzegu, był tylko jakby przyczółkiem, miejscem przeprawy na drugi brzeg, upośredzonym pod względem komunikacji lądowej i połączenia z resztą kraju. Taki stan rzeczy ciągnął się z różnych powodów przez cały wiek XIX i początek XX w.

Rządy wojewodów płockich z czasów dawnej Rzeczypospolitej zakończyły się w początkach 1793 r. z chwilą zagarnięcia terenu województwa przez zaborcze władze pruskie. Ostatnim wojewodą płockim był **Ignacy Zboiński**, herbu Ogończyk (strzała ostrzem do góry na półpiersienu), z rodziny szlacheckiej osiadłej w Ziemi Dobrzyńskiej, poprzednio marszałek Trybunału Koronnego i kasztelan płocki. Zmarł w 1796 r. Był on 47-m z kolejności wojewodów płockich od początku. (J. Chojnacki: Wojewodowie płoccy...).

Okres zaboru pruskiego zapoczątkował ciągle zmiany granic i wielkości dawnego województwa płockiego. Zaczęło się od tego, że województwo to utraciło prawa odrębnej jednostki administracyjnej i zostało włączone wraz z pozostałą zagrabioną częścią Mazowsza północno-wschodniego i południowego oraz Wielkopolską do monarchii pruskiej. Powstało w ten sposób obszerne terytorium nazwane Prusami Południowymi. Na ziemi mazowieckiej zjawiał się obcy zwierzchnik: nadprezydent nowej prowincji **Julius Ernst Buggenhagen**, przysłany z Berlina. Według pruskiego podziału administracyjnego zostały utworzone 2 kamery z siedzibami: w Poznaniu dla Wielkopolski i w Piotrkowie dla reszty zabranych ziem polskich. W kamerze piotrkowskiej znalazło się 27 powiatów, w tym powiat płocki, liczący 152 miejscowości. Tak duży obszar sprawiał jednak pruskim władzom trudności w zarządzaniu. Próbowano zaradzić temu przez utworzenie 3-ej kamery, której siedzibą został Płock jeszcze w 1793 r. Nowa kamera obejmowała dawne województwa: płockie i inowrocławskie, część brzeskiego i rawskiego oraz Ziemi Dobrzyńską. Po raz pierwszy połączono duże tereny na obu brzegach Wisły pod względem administracyjnym. Dyrektorem kamery płockiej został: 1) **Karol Knobloch** urzędnik pruski z Królewca, znający język polski. Narzucony przez władzę zaborczą, był on jednak w pewnym sensie następcą Ignacego Zboińskiego, gdyż podlegał mu obszar dawnego województwa płockiego. Otrzymał on dobra Siemiątkowo pod Mławą.

Okres zaboru był ciągłym eksperymentowaniem władz pruskich w celu wypróbowania najlepszych form administracji.

Po upadku powstania kościuszkowskiego pruskie władze przeprowadziły w 1795 r. ponownie reorganizację. Według nowego podziału teren, w obrębie którego znalazło się było województwo płockie, otrzymał nazwę Prus Nowowschodnich. Nadprezydentem został **Leopold baron von Schrötter**. Z kolei Prusy Nowowschodnie podzielono na 2 departamenty: płocki i białostocki. Na departament płocki składało się 6 powiatów: płocki, lipnowski, przasnyski, pultuski, ostrołęcki i wyszogrodzki. Wisła stała się znowu granicą, zmieniono ilość i obszar powiatów. Rola Płocka jako przyczółka na wysokim brzegu została utrzymana. Część dawnego województwa płockiego znalazła się w departamencie białostockim, dokąd został przeniesiony Knobloch. Dyrektorem kamery w Płocku został: 2) **Georg Erhard Friedrich baron von der Reck** z Królew-

ca. Za jego rządów uporządkowano Płock w sposób nie liczący się z polskim charakterem miasta. Usunięto resztki starej architektury, wytyczono sztywną siatkę ulic, nowe budynki budowano w ciężkim, pruskim stylu.

Wojny napoleońskie zakończyły rządy pruskie na Mazowszu. W okresie działań armii napoleońskiej na ziemiach Mazowsza przy końcu 1806 r. i w pierwszych półroczu 1807 r. sprawował rządy w Płocku: 3) **Józef Wybicki**, przysłany przez Napoleona, wybitny organizator i zarządca. Czasy wojenne nie sprzyjały stabilizacji nazw w zarządzaniu i administracji, ale Wybicki posiadał uprawnienia wojewody oraz nadzwyczajne pełnomocnictwa rządu. Zwano go „księciem płockim”. Zorganizował on w Płocku polską władzę. Kamera w Płocku została przemianowana na Izbę Najwyższą Administracji wojenno-ekonomiczną, której prezesem został **Aleksander Zieliński**, podczasy nurski. Pomagał on Wybickiemu, pełniąc jakoby obowiązki wicewojewody. Wybicki zorganizował także na wielką skalę dostawy dla armii napoleońskiej, działającej w okolicach, uporządkował gospodarkę w Płocku i w okolicznych powiatach, nie dopuszczał do nadużyć. Potrafił wzbudzić patriotyzm, zapał i ofiarność mieszkańców Płocka i okolic. Doprowadził do porządku zdewastowany gmach szkolny po-jezuicki w Płocku, zainteresował się ciężkim losem nauczycieli i uruchomił szkołę, późniejszą wojewódzką. Zrobił wiele, choć przebywał krótko (25 XII 1806 — 4 I 1807, 20 III-23 VI 1807).

W wyniku nowej sytuacji politycznej powstał nowy podział administracyjny.

Płock został stolicą departamentu płockiego, jednego z 10 departamentów, składających się na obszar nowo utworzonego Księstwa Warszawskiego. Podobnie jak za czasów zaboru pruskiego, liczył, z pewną zmianą, 6 powiatów: płocki, lipnowski, przasnyski, pułtuski, ostrołęcki i mławski. Granica Wisły została utrzymana. Zwierzchnikiem departamentu płockiego został 4) **Rajmund Rembieliński**, jako prefekt. Ta francuska nazwa zastąpiła dawnego wojewodę, podobnie jak departament — województwo. Rembieliński, energiczny administrator, zorganizował polską władzę na swoim terenie na wzór francuski. Sprawował swoją funkcję w latach 1808 — 1813. Starał się uporządkować Płock po zniszczeniach i zaniedbaniach wojennych. Wybrukowano wtedy po raz pierwszy błotniste drogi płockie. Rembieliński założył także teatr w Płocku, postarawszy się w zniszczonym mieście o imponującą, okazałą siedzibę dla placówki sztuki dramatycznej: przebudowany gmach b. kościoła dominikańskiego na skarpie. Założono także pierwszą drukarnię w Płocku, początkowo dla potrzeb administracyjnych. Pożyteczną działalność Rembielińskiego przerwała wojna.

W związku z odwołaniem Napoleona z Rosji armia rosyjska wkroczyła na Mazowsze, a Płock został zajęty w styczniu 1813 r. Rembieliński wyjechał wtedy z Płocka i nie powrócił już na swoje stanowisko. Obowiązki prefekta w tym

okresie, do 1816 r., pełnili dwaj radcowie z prefektury: **Antoni Sumiński** i **Paweł Gostkowski**.

Wojna zmieniła znacznie sytuację polityczną w kraju: powstało Królestwo Kongresowe pod władzą cara — króla polskiego. 16 I 1816 wyszło nowe rozporządzenie, regulujące m.in. położenie b. województwa płockiego a później departamentu. Przywrócono nazwę: województwo. Ogłoszono wtedy, że Płock został miastem wojewódzkim, siedzibą Komisji Wojewódzkiej i Rady Wojewódzkiej, Komisji Obwodowej i sądów. Powiaty nazwano obwodami, z tym że z powiatu wyszogrodzkiego utworzono obwód płocki. Poza tym 6 obwodów pokrywało się z poprzednimi powiatami.

Atrybucje wojewody, choć nie używał tego tytułu, przejął teraz prezes Komisji Wojewódzkiej. Tytułu wojewody, jako honorowego, używali tylko senatorowie Królestwa Polskiego.

Stanowisko prezesa Komisji Wojewódzkiej objął w 1815 r. 5) **Florian Kobyliński**, były oficer napoleoński i pozostał na nim do 1834 r. Dawny bohater wojen napoleońskich okazał się dobrym i troskliwym gospodarzem dla miasta i jego okolic. W mieście rozwinęło się budownictwo, ratusz otrzymał nową siedzibę, wytyczono ogród spacerowy na placu, nazwanym od jego imienia—Floriańskim, opasano miasto alejami, które nazwano jego nazwiskiem. Starał się także o rozwinięcie jakiegось przemysłu w woj. płockim, np. tkackiego, co napotkało przeszkody, m. in. z powodu braku dobrej komunikacji. Założono w Płocku w 1820 r. Towarzystwo Naukowe Płockie, którego Kobyliński był jednym z członków-opiekunów.

W krótkim okresie powstania listopadowego 1830/31 zastąpił Kobylińskiego na stanowisku prezesa Komisji 6) **Michał Małowieski**, (18 II — X 1831) bardziej energiczny niż Kobyliński, mający już sterane zdrowie z powodu udziału w poprzednich wojnach.

Po klęsce powstania Kobyliński wrócił na swoje stanowisko i pracował do końca 1834 r. do czasu odejścia na emeryturę. Następcą jego w latach 1835—1837 był Rosjanin, 7) **Aleksy Bołgowski**, urzędnik intendentury. Za jego rządów zaczęto budować w Płocku pierwszy stały most. Bołgowskiemu zatrała życie sprawa o sprzeniewierzenie w komisji na Podolu, w której był poprzednio przewodniczącym — wlokła się ona mimo początkowego uniewinnienia. Otrzymał on dobra Radziejowo koło Kruszwicy. Bołgowski był ostatnim prezesem Komisji Wojewódzkiej. Rozporządzenie cara Mikołaja I z dnia 7 III 1837 r. zaprowadziło nowe porządki. Województwo płockie, liczące 6 wymienionych wyżej obwodów, zostało przemianowane na gubernię, a prezes Komisji — na gubernatora (Obwody przemianowano z powrotem na powiaty na podstawie rozporządzenia z dnia 11 X 1842 r.).

Pierwszym gubernatorem w gub. płockiej został 8) **Klemens Rutkowski** (1837—1847), pułkownik żandarmerii, przysłany przez władze centralne. Uczestniczył w otwarciu nowego mo-

stu w Płocku w 1847 r. Było to ważne wydarzenie w życiu miasta, pierwszy krok do polepszenia sytuacji komunikacyjnej.

Następcami jego byli Rosjanie i Polacy: 9) radca stanu **Lütke**, (1848—1849 r.), 10) **Stanisław Mackiewicz** (1850—1851 r.), były naczelnik administracyjnego Okręgu Naukowego Warszawskiego, 11) generał major **Marek Albertow** (1852—1856), 12) **Ignacy Bońkowski** (1857—1861), prawnik, który ukończył Uniwersytet Warszawski. Wzorowo uporządkował administrację całej guberni. Musiał on ustąpić miejsca Rosjaninowi 13) generał-majorowi **Eugeniuszowi Rożnowowi** (1861—1862). Sprawował on władzę jako gubernator w gorącym okresie manifestacji patriotycznych przed 1863 r. Okazał się dokuczliwym satrapą, przeciwko któremu manifestowali mieszkańcy Płocka. Rożnowa zastąpił urzędnik cywilny, radca stanu 14) **Ponomarew** — do czasu objęcia stanowiska przez 15) **Dominika Dziewanowskiego** (1862—1863). Pochodził on z rodziny szlacheckiej osiadłej w Ziemi Dobrzyńskiej. Rodzice jego posiadali Szafarnię, dokąd na wakacje przyjeżdżał Fryderyk Chopin. Dominik był jego przyjacielem. Urzędowanie Dziewanowskiego przypadło na okres powstania styczniowego 1863 r., toteż nie mogąc się pogodzić jako Polak z represjami caratu w związku z powstaniem zrzekł się stanowiska w grudniu 1863 r.

W okresie powstania styczniowego władze powstańcze zorganizowały m. in. własną administrację terenową. Przywróciły one dawny podział na województwa. W wyniku tego teren guberni płockiej był jednocześnie terenem województwa płockiego, na którego czele stali: naczelnik wojskowy i naczelnik cywilny, współpracujący z komisarzem rządowym, tj. przedstawicielem Tymczasowego Rządu Narodowego, przy czym naczelnik wojskowy był początkowo (do 28 marca) zwierzchnikiem naczelnika cywilnego.

Naczelnikami wojskowymi województwa płockiego byli: 1) **Konrad Błaszczynski** pseud. Bończa, nazywany też Tomaszewskim, (od 7 do 24 I 1863 r.), 2) **Zygmunt Padlewski** (od 24 I do końca kwietnia 1863 r.), 3) **Jan Turowski** (od końca kwietnia do połowy lipca 1863 r.).

Naczelnikami cywilnymi województwa płockiego byli: 1) **Wojciech Zegrda** (od ? do 23 stycznia 1863 r.), 2) **Eustachy Grabowski** (od 27 III do 6 VI 1863 r.). 3) **Karol Ujazdowski** (od końca czerwca do połowy sierpnia 1863 r.), 4) **Władysław Michniewicz** (od połowy sierpnia do 4 X 1863 r.),

W związku z niepomyślnym przebiegiem działań powstańczych wymienieni wyżej naczelnicy województwa płockiego sprawowali swe funkcje bardzo krótko. Najwybitniejszym z nich był wojskowy wojewoda płocki Zygmunt Padlewski, który dowodził działaniami powstańczymi na Kurpiach i w zachodnich powiatach województwa. Aresztowany 21 kwietnia w powiecie rypińskim, został w Płocku przez władze carskie osądzony i rozstrzelany w dniu 15 maja 1863 roku.

Karol Ujazdowski był przedstawicielem reakcyjnej części stronnictwa „białych”. Eustachy Grabowski, Konrad Błaszczynski i Wojciech Zegrda należeli do stronnictwa „czerwonych”. Błaszczynski i Zegrda dowodzili w nocy z 22 na 23 stycznia nieudaną atakami powstańców na garnizon rosyjski w Płocku. Cywilny wojewoda płocki Wojciech Zegrda po klęsce schronił się w swoim mieszkaniu w obecnej siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego przy placu Narutowicza nr 8. Tu zagrożony aresztowaniem strzelił do wchodzących żołnierzy, a potem odebrał sobie życie.

Od roku 1863 nastąpił szereg gubernatorów Rosjan. Byli to: 16) **Aleksander Sinicyn** (1863—1865) prokurator generalny z Wilna, i 17) **Mikołaj baron Medem** (1865—1866), pułkownik rosyjskiego sztabu głównego. Obaj działali w represyjnym okresie powojennym, okresie surowych wyroków na byłych powstańców, konfiskat, szykanowania szkolnictwa polskiego w Płocku. Utworzono wtedy dodatkowo tymczasowe urzędy np. Naczelnika Wojennego Płockiego Oddziału, któremu gubernatorzy płocki, Sinicyn i Medem musieli składać bezpośrednio raporty w latach 1864—1866.

Na podstawie ukazu carskiego z dnia 31 XII 1866 roku przeprowadzono nowy podział terytorialny w guberni płockiej. Składała się ona teraz z 8 powiatów, ale pomniejszych: płockiego, lipnowskiego, rypińskiego, sierpeckiego, płońskiego, mławskiego, przasnyskiego i ciechanowskiego. Obszar guberni liczył obecnie 10 187 km². W późniejszych latach dołączono lub kasowano niektóre powiaty. Mimo to w porównaniu z obszarem, jaki zajmowało województwo płockie w XVIII wieku (4 200 km²) — gubernia płocka była przeszło dwukrotnie większa. Wskutek ciągłych zmian i płynnych granic powiatów oraz wypadków wojennych — stosunki terytorialne, gospodarcze i polityczne na omawianym terenie znacznie się skomplikowały, co hamowało jego rozwój.

Następnymi gubernatorami rosyjskimi to: 18) **Michał baron Wrangel** (1866—1872), Kurlandczyk, oficer sztabowy. Mimo wykonywania poleceń z Petersburga był życzliwy dla Polaków. Za jego urzędowania wybudowano w Płocku cerkiew. Po jego wyjeździe pełnił b. krótko funkcję gubernatora 19) **Przewłocki** (1872). Dbał on o należyte funkcjonowanie urzędu, dlatego protegował urzędników Polaków. Gubernator 20) generał-pułkownik **Konstanty baron Wrangel** (1874—1878) był protektorem teatru płockiego, ale w celu zdobycia pieniędzy przeprowadzał nielegalne transakcje finansowe. Za jego urzędowania usunięto ze Starego Rynku przed ratuszem targowisko, które przeniesione zostało na Nowy Rynek. Wybudowano w Płocku pierwszy kanał odpływowy z rur cementowych na ulicy Mostowej. W roku 1876 Wrangel udzielił zezwolenia Zygmunutowi Rościszewskiemu na wydawanie „Korespondenta Płockiego”. Krótko urzędował w Płocku 21) gubernator **Aleksander baron Frederyks** (1878—1879), b. oficer gwardyjski. Dłużej urzędował gubernator 22)

Sergiusz hrabia Tołstoj (1879—1884), powszechnie szanowany, kulturalny, wykształcony człowiek, amator malarstwa. Żona jego zajmowała się w Płocku dobroczynnością. Tołstoj założył istniejący do dziś park spacerowy za Tumem. Zasadził nawet własnoręcznie 4 dęby na skarpie w pobliżu gmachu sądowego. Troszczył się o poprawę zaopatrzenia Płocka w wodę. W związku z tym w dziejach naszego miasta znalazł się następujący zabawny epizod. Gubernator Tołstoj chciał zrealizować plan budowy studni artezyjskich w Płocku, wobec niewystarczającej ilości zwykłych, często wysychających studni w mieście. W tym celu sprowadził ok. 1880 r. z Niemiec głośnego różdżkarza hrabiego Wrzszowca, aby wskazał miejsca, które po wywierceniu otworu dałyby dobrą wodę źródłaną w obfitości. Ulicami miasta przeciągnął wtedy niezwykle pochód. Na czele szedł różdżkarz, poważny pan z długą, siwą brodą, z wyciągniętą ręką, z której zwisał długi łańcuszek zakończony kulką. Za nim szli w pewnej odległości gubernator z żoną, wyżsi urzędnicy i cywile, a na końcu tłoczył się lud miejski. Wszyscy z zainteresowaniem i dobrą wiarą obserwowali manipulację różdżkarza, który na podstawie drgań kulki wskazywał miejsca, obfite w żyły wodne. Po jego wyjeździe zaczęto kopać w wyznaczonych punktach. Niestety, wszystkie wiercenia dały wynik ujemny...

Tołstoj pozostawił po sobie dobrą pamięć. Nie mógł więcej zdziałać dla dobra ludności polskiej, krępowany przez system carski. Mianowany oberpolicmajstrem w Warszawie, wyjechał z Płocka.

Następca Tołstoja: 23) generał **Leonid Czerkasow** (1884—1887) był jego kontrastem. Szukał ludność polską. Zaznaczył się zbudowaniem cerkwi w Sierpcu, Rypinie, Płońsku — w celu nadania mazowieckiemu pejzażowi rosyjskiego charakteru. Nie mając na to funduszy, zmuszał ludność żydowską do dobrowolnych danin na ten cel. Pragnąc zatrzeć wszelkie ślady po Tołstoj, powyrwał pędy dębowe za Tumem, zasadzone przez jego poprzednika. Usuwał urzędników Polaków, a na ich miejsce sprowadzał z głębi Rosji — pracowników — Rosjan.

Po Czerkasowie urzędował 24) **Konstanty Miller** (1887—1890). Był taktowniejszy niż Czerkasow, ale popierał politykę rusyfikacji. Ożenił się z Polką, która dla ułatwienia mężowi kariery przyjęła prawosławie.

Następca Millera 25) **Ileodor Janowicz**, były prezes Izby Skarbowej w Radomiu, był najdłuższym urzędującym gubernatorem rosyjskim w Płocku: od 1890—1902 r. Wprawdzie za jego rządów Płock doczekał się wodociągów (budowano je w latach 1891—1894 według planów inżyniera z Moskwy Chessina) oraz powstała w 1901 r. pierwsza elektrownia w Płocku dostarczająca prąd początkowo tylko do niektórych domów — ale Janowicz zaniedbywał gospodarkę miejską i drogową. Np. odprawił z niczym delegację obywateli płockich, która prosiła o naprawę będących w bardzo złym stanie bruków

miejskich. Zemścił się za to doróżkarz płocki: woził gubernatora tak długo po najgorszych brukach miejskich, aż Janowicz musiał położyć się do łóżka. Później kazał się wozić przy chodnikach, gdzie nawierzchnie były nieco lepsze, niż na środku ulic.

Trzeba tu zaznaczyć, że carscy gubernatorzy płocki, przeważnie oficerowie sztabowi, celowo utrzymywali zacofanie komunikacyjne i zły stan dróg i ulic w guberni płockiej, gdyż plany strategiczne przewidywały stworzenie z niej bezpiecznej strefy dla armii rosyjskiej, do której nieprzyjacieli nie miałyby łatwego dostępu.

Niecałe 2 lata pełnił obowiązki gubernatora w Płocku 26) **Dymitr Nejdhardt** (1902—1903). Zachwyił się położeniem Płocka na skarpie wiślanej. Urządził bulwar nad Wisłą, który płoczanie nazwali później bulwarem Nejdhardta. Miał plany upiększenia miasta, ale mianowany oberpolicmajstrem w Odessie, wyjechał z Płocka.

Następca Nejdhardta w niespokojnym okresie rewolucji 1904—1905 r.: 27) **Gordiejew** (1903—1904) i 28) **Paweł Ślepcow** (1904—1905) — urzędowali b. krótko. Gubernator Ślepcow otrzymał od rosyjskich rewolucjonistów wyrok śmierci. Będąc przekonany, że wyrok pochodził od Polaków, postarał się o przeniesienie do Pskowa, lecz tam dosięgła go bomba, której wybuch pozbawił go życia.

W latach następnych urzędował jako gubernator płocki 29) **Harald Hafferberg** (1905—1910), który chorował i z tego powodu prosił o zwolnienie z zajmowanego stanowiska. W grudniu 1906 r. gubernator Hafferberg udzielił zezwolenia na wznowienie działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego po 76 latach przerwy od czasów powstania listopadowego. Stało się to dzięki wywalczeniu przez społeczeństwo polskie podczas rewolucji w 1905 r. pewnych swobód narodowych. Gubernator, podobnie jak władze magistratu płockiego, wziął udział w zaciekłym sporze jaki zaistniał w 1908 roku i ciągnął się aż do 1914 r. — między dwoma właścicielami konkurencyjnych elektrowni w Płocku, Stanisławem Górnickim i inż. Kazimierzem Kühnem, popierając tego ostatniego.

Następny gubernator 30) **Aleksy Rozenchildt-Paulin** (1910—1914) upamiętnił się w Płocku przede wszystkim tym, że miał dużo długów, które komornik miejscowy musiał egzekwować. Na wieść o wybuchu I wojny światowej Rozenchildt-Paulin uciekł do Modlina, skąd zawrócono go do Płocka. Wywołało to w mieście ironiczny komentarz: „Wrócił bohater bez orderów”. Rozenchildt-Paulin otrzymał dymisję, a na jego miejsce przyjechał 31) **Aleksander Fullon** (podpisywał się: A. de Foullon), człowiek kulturalny i wykształcony. Był on ostatnim gubernatorem rosyjskim w Płocku. Przybył do Płocka 30 VIII 1914 r. w początkowym okresie wojny światowej. Często interweniował przy nadużyciach rekwizycyjnych, w placach robotniczych i wynagrodzeniach za podwoje itp.

Na początku jego urzędowania, we wrześniu 1914 r. ulice Płocka zostały oświetlone po raz

pierwszy elektrycznością, założoną przez zwycięskiego konkurenta, Stanisława Górnickiego,

W listopadzie 1914 r. z inicjatywy Fullona utworzony został Gubernialny Komitet Obywatelski, do którego należeli Polacy. Gubernator był przewodniczącym tego komitetu. Życzliwy dla Polaków, Fullon zdawał sobie sprawę, że wobec toczonego się przebiegu wojny trzeba przekazywać stopniowo władzę cywilną przedstawicielom ludności polskiej. Gdy rosyjskie władze i wojsko ostatecznie opuściły Płock, wyjechał i Fullon. Starał się później, w 1919 roku — jako urodzony w Polsce — o obywatelstwo polskie, którego mu odmówiono. W Płocku rozeszła się wieść, że popełnił samobójstwo.

Po zajęciu Kongresówki przez Niemców utworzono generalne gubernatorstwo warszawskie. 4 IX 1915 r. ogłoszono plakatami o objęciu władzy general-gubernatora w Warszawie przez Beselera. Rosyjski podział na gubernie został zniesiony, pozostawiono podział na powiaty. Była gubernia płocka została włączona do generalnego gubernatorstwa warszawskiego. W październiku ustanowione zostały 2 gubernie wojskowe: w Płocku na powiaty płocki, sierpecki, lipnowski i rypiński oraz w Mławie — na powiaty: płoński, przasnyski, mławski i ciechanowski. Ziemię b. województwa płockiego, a później guberni, zostały znowu rozdzielone. Utworzono zarząd wojskowej guberni płockiej.

Gubernatorem od 18 X 1915 r. do zakończenia wojny światowej w 1918 r. był niemiecki pułkownik 32) **Freiherr von Wangenheim**. Był on ostatnim z gubernatorów płockich mianowanych przez władze zaborcze. Mimo, że wykonywał polecenia władz, wrogich dla Polaków — nie szykanował ludności polskiej, a nawet potrafił okazać życzliwość. Np. uratował od wyroku śmierci 2 płoczan, Dębowskiego i Sobocińskiego, skazanych za znalezienie u nich broni.

Wangenheim był zawsze poważny i smutny — stracił na wojnie 4 synów. Przed wyjazdem z Płocka w listopadzie 1918 r. wybrał się do

Towarzystwa Naukowego Płockiego. Ofiarował zbiór klisz widoków kościołów w gub. płockiej i powiedział na pożegnanie: „Piękne jest wasze miasto Płock. Dobrze, że wojna go oszczędziła.” (M. Macieszyna: Pamiętnik Płocczanki, zeszyt VI, s. 268).

Niemieccy podwładni gubernatora Wangenheima nie pozostawili jednak po sobie dobrej pamięci. Po rozbrojeniu Niemców w Płocku — naczelnik powiatu płockiego Knoblauch, wezwany do przekazania władzom polskim swojego biura, obiecał, że odda je w należytym porządku. Nie dotrzymał obietnicy i zniszczył przed tym akta dotyczące administracji guberni, narazając polskich urzędników na niesłychane trudności i ogromną pracę.

Po nastaniu pokoju — ustawa polska z dnia 2 VIII 1919 r. zepchnęła Płock do roli miasta powiatowego. Przywrócono polskie nazwy województwa i wojewody — ale Płock wraz z należącymi do niego powiatami został przyłączony do województwa warszawskiego.

Płocczanie nie mogli się pogodzić z tą niesprawiedliwą decyzją, przekreślającą racje historyczne i długoletnią tradycję. Zabiegi i usiłowania w tym kierunku nie dały jednak pozytywnych rezultatów (jak pisał o tym np. Klemens Jędrzejewski w swoim artykule: Starania o województwo płockie w latach 1918—1922 „Notatki Płockie” 1975, nr 3/32, s. 21—24).

Dopiero w czasach Polski Ludowej mogło się odrodzić po 56 latach województwo płockie, liczące obecnie 5100 km², obejmujące w nowych granicach znaczne tereny na południu po drugiej stronie Wisły. Dzięki temu oba brzegi Wisły w naszym województwie zostały lepiej związane, a błędy gospodarcze i komunikacyjne z przeszłości — w planach perspektywicznych rozwoju mają być naprawione. Obecna sytuacja daje naszemu miastu i jego regionowi szansę wielkiego, pomyślnego rozwoju, czego nie można było osiągnąć w poprzednich okresach historycznych.

BIBLIOGRAFIA

- 1) Dzieje Płocka. Płock 1973. Tow. Nauk. Płockie.
- 2) Al. Macieszyna: Gubernatorowie płoccy. Materiał. (Notatki, wyciągi). Rps w Bibliotece im. Zielińskich TNP.
- 3) M. Macieszyna: Pamiętnik Płocczanki. Rps w Bibl. im. Zielińskich TNP.
- 4) K. Staszewski: Wspomnienia z lat minionych. Gubernator Czerkasow. „Życie Mazowsza” 1935 nr 8, s. 223—224.
- 5) K. Staszewski: Wspomnienia... Płock bez wodociągów. „Życie Mazowsza” 1936 nr 1, s. 23—24.
- 6) S. Kieffer: O początkach elektryfikacji w Płocku „Życie Mazowsza” 1935 nr 2, s. 54—55, nr 3, s. 81—83, nr 4, s. 125—128, nr 6, s. 174—179.
- 7) T. Świecki, F. Wybult: Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej... 1932.
- 8) „Pamiętna książka płockoj gubernij...” Lata: 1888, 1893, 1895, 1899, 1901, 1911.
- 9) „Głos Płocki” R. 1914.
- 10) „Kurier Płocki” R. 1915, R. 1918.
- 11) Cz. Gąska: Powstanie styczniowe w powiecie płockim. „Not. Płockie” 1969 nr 1/50, s. 26—29.
- 12) Akta Kancelarii Gubernatora i Rządu Gubernialnego z lat 1867—1914. Archiwum Państwowe, Oddział w Płocku.

Ponadto korzystałam z cennych informacji ustnych mgr. Bolesława Jędrzejewskiego, b. prezesa TNP.